

הרב שלמה בן יאיר

מחוסרי אמנה

שאלה

אדם פרסם את רכבו למכירה ומצא קונה. לאחר שסיכמו בעל-פה על המכירה ביניהם, בא אדם אחר והציע למוכר סכום כסף גבוה יותר תמורת הרכב. האם מותר למוכר לחזור בו מהמכירה לקונה הראשון ולמכור את הרכב לשני?

א. מעשה קניין

הקניין קובע את מעבר החפץ מבעלות אדם אחד לבעלות חברו. אחרי מעשה הקניין אין אפשרות לחזור מהמכירה, זהו תוקף הקניין. 'שולחן ערוך'¹ פסק שבשעה שהקונה מושך את החפץ, נעשה הקניין. לאחר המשיכה, הקניין חלוט והחפץ שייך למעשה לקונה, ואין אפשרות לחזור בהם, לא למוכר ולא לקונה. אך **כל עוד לא נעשתה בחפץ פעולת קניין, הצדדים יכולים לחזור בהם**. אם הקונה כבר שילם כסף, אף על פי שקניין כסף חל מן התורה, חכמים ביטלו את הקניין, ולכן המוכר יכול לחזור בו. במקרה זה חלה עליו קללת חכמים של 'מי שפרע מדור המבול הוא יפרע ממי שאינו עומד בדיבורו'.² במקרה שלנו לא שולמה תמורה, ולכן קללה זו אינה חלה.

ב. קניין 'סיטומתא'

יש מקרים שבהם לא עשו קניין ולא משכו, ובכל זאת אין הצדדים יכולים לחזור בהם. אם עשו מעשה הנחשב על-פי מנהג המדינה גמירות דעת לקניין, נחשב המעשה לקניין על פי ההלכה. דוגמה לכך מובאת ב'שולחן ערוך':³ נהגו לעשות רישום על חבית יין, והרישום נחשב מכירה. במקרה שהובא בשאלתנו למעלה, לא היה שום מעשה המבטא קניין על פי המקובל, לכן ברור שחזרת המוכר תקפה.⁴ אמנם חכמים לא ראו דבר זה בעין יפה, וייתכן שיש בדבר גם איסור, כמבואר להלן.

1. שו"ע, חו"מ סי' קצח סעי' א.
2. שו"ע, חו"מ סי' רד סעי' א, ועיי"ש סעי' ד.
3. שו"ע, חו"מ סי' רא סעי' א, וכן שם סי' רד, סעי' ו.
4. שו"ע, חו"מ סי' רד סעי' ז, וכן מבואר בכל הפוסקים, שיכול לחזור בו.

ג. אין רוח חכמים נוחה הימנו

למדנו בגמרא (בבא מציעא מח ע"א):

והתניא... והנושא ונותן בדברים לא קנה והחוזר בו אין רוח חכמים נוחה הימנו ואמר רבא אנו אין לנו אלא אין רוח חכמים נוחה הימנו; דברים ואיכא בהדיהו מעות קאי באבל; דברים וליכא בהדיהו מעות לא קאי באבל... מבואר מדברי רבא⁵ שאם לא נתן מעות וחזר בו, אין קללת 'מי שפרע' חלה, אלא רק 'אין רוח חכמים נוחה הימנו'. מה פירוש הדבר? רש"י הסביר:⁶ אין נחת רוח לחכמי ישראל במעשיו של זה, אין דעתם נוחה עליהם הימנו על ידו, אנו אין לנו קללה אחרת אלא אינו הגון בעיני חכמים.⁷ מלשון רש"י משמע שאין איסור לחזור בו, אלא שאין הדבר ראוי. אך יש גמרא אחרת שממנה מתבאר שיש משמעות חמורה יותר לחזרה מדיבורו.

ד. 'מחוסרי אמנה'

נחלקו רב ור' יוחנן⁸ האם בחזרה מסיכום בעל פה (בלא שום מעשה קניין ובלא מעות) יש משום 'מחוסרי אמנה': ר' יוחנן אומר שאם אחד מהם חוזר בו, יש בזה משום 'מחוסרי אמנה', רב אומר שאין בזה משום 'מחוסרי אמנה'.⁹ הראשונים וה'שולחן ערוך' פסקו כר' יוחנן.¹⁰ יש לברר מה משמעות 'מחוסרי אמנה', ונביא כמה דברים מהראשונים על כך: א. רוב הפוסקים סבורים שאדם שחוזר בו מסיכום בעל פה, עובר על איסור דרבנן בלבד.¹¹ מלשון הרמב"ם¹² משמע שאין איסור בחזרה מסיכום בעל פה, אלא שראוי לאדם לעמוד בדיבורו.

5. כך הבינו התוס', בבא מציעא מח ע"א, ד"ה ואמר רבא.

6. תוס', ב"מ מח ע"א, ד"ה אין וד"ה אנו.

7. מצאנו ביטוי זה במקומות נוספים בש"ס בהקשרים אחרים, כגון: רש"י, קידושין יז ע"ב, ד"ה אין: 'אין דעת חכמים נוחה עליהם במעשיו, כלומר אין מחזיקין לו טובה שלא הצריכוהו לכך'; נמוק"י, ב"ק לג ע"ב בדפי הרי"ף, ד"ה אין: 'אין רוח חכמה וחסידות בקרבו'.

8. ב"מ מט ע"א.

9. יש לשאול על רב: האם רב חולק על הבריייתא לעיל, שאמרה שהחוזר בו - אין רוח חכמים נוחה הימנו? נראה שרב אינו חולק על הבריייתא; לכו"ע מי שחוזר בו מדיבורו אין רוח חכמים נוחה הימנו, רק נחלקו אם נשאר רושם מן המעשה: לדעת רב אין החזרה בו מדיבורו מגדירה את האדם הגדרה שלילית, ואילו לדעת ר' יוחנן יש בכך כדי להגדיר את האדם 'מחוסר אמנה'.

10. רמב"ם, הל' מכירה פ"ז ה"ח; שו"ע, חו"מ סי' רד סעי' ז.

11. כך דעת תוס', ב"ב קכג ע"ב, ד"ה הכא; ריטב"א, מובא בשיטמ"ק, ב"מ מט ע"א; אור זרוע, ב"מ סי' קמט; ראנ"ח ח"א, סי' קיח; שו"ת אג"מ, חו"מ ח"א סי' נח ועוד. וכן הוא לשון כמה ראשונים כגון: בעל המאור, ב"מ כט ע"ב, ד"ה פסק הרי"ף. וכן מדויק מדברי הסוברים שלא נחשב 'עושה מעשה עמך', ופשוט שיש איסור לנהוג כך. וכן מדויק מדברי ר"ש בפירושו למשנה שביעית פ"י מ"ט, אף ששם כתב שדברים אין בהם משום 'מחוסרי אמנה', ולכן אין איסור בדבר. והקשו עליו שהלכה היא שדברים יש בהם משום 'מחוסרי אמנה', מכל מקום מדויק שלדינא יש איסור בדבר.

12. רמב"ם, הל' מכירה פ"ז ה"ח: 'הנושא ונותן בדברים בלבד הרי זה ראוי לעמוד בו בדיבורו'.

ב. 'נימוקי יוסף' כתב¹³ שאדם שחוזר בו נחשב 'אינו עושה מעשה עמך'.
ג. עוד משמע מה'נימוקי יוסף', שאדם שחוזר בו עובר על הפסוק: 'שארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב'¹⁴, ומשמע שהוא איסור מדברי קבלה.
ד. לדעת ה'מרדכי'¹⁵ עובר החוזר בו מדיבורו על מצוות עשה של 'הין צדק', שכן מחויב הוא מהתורה לעמוד בדיבורו.
ה. יש אומרים שצריך להכריז על מעשה אדם כזה ברבים כדי לביישו¹⁶; אך מלשון הרמב"ם¹⁷ שלא הזכיר עניין ההכרזה בבית דין אלא גבי "מי שפרע", נראה שאין להכריז על כך בבית דין או ברבים.
ו. 'בית יוסף' כתב¹⁸ שלדעת המהר"ם מרוטנבורג (בשם ר"ת), החוזר בו מדיבורו נקרא רשע; אך ה'שיטה מקובצת'¹⁹ כתב בשם הראב"ד, שאינו נקרא רשע, וכן משמע מן הראשונים, שלא הזכירו עניין זה.
ז. בשו"ת 'בצל החכמה' כתוב²⁰ שבדרך כלל אנו סומכים על הודעתו של ישראל ללוי: "כור מעשר יש לך בידך", ועל סמך הודעה זו יכול הלוי להפריש תרומת מעשר. אך אם המודיע הוא 'מחוסר אמנה' - אין הלוי יכול להפריש על סמך הבטחתו. ה'שולחן ערוך'²¹ פסק בעניין חזרת פועלים, שאם הפועל חוזר בו לפני התחלת עבודה ולא גרם למעסיקו הפסד, יש לו עליו רק 'תרעומת', כלומר שמוותר לו להתמרמר עליו. לפי זה נראה שגם כאן, שבעל הרכב חוזר בו מהסיכום על מכירת הרכב, יש למקבל ההבטחה 'תרעומת' על המבטיח, ויכול להתרעם עליו. נראה שכאשר יש 'תרעומת', ראוי שהחוזר יחזור בו רק מכוח סיבה ולא סתם, וכן ראוי שהחוזר בו יפייס ויירצה את הצד השני על חזרתו.²²

13. ב"מ כט ע"א, ד"ה איתמר. יש לדון בנפרד מהי הנפקא מינה במי שעובר על פסוק זה, עיין ב"מ סב ע"א, ואכמ"ל.
14. צפניה ג, יג; ו"כ ר' יונה בשערי תשובה, שער ג ס"ק קפג; או"ז, ב"מ ס' קמט; תשובת מהר"ם, מובאת בב"י, יו"ד, ס' רסד בשם ר"ת; שו"ע הרב, הל' מכירה ומתנה ה"א ועוד. ואע"פ שהיה מקום לומר שעובר על 'לא ידברו כזב' רק במזיד, כגון שמכוון מתחילה לחזור בו, מכל מקום מוכח מהגמרא שהביאה את הפסוק לעניין בן לוי הסומך על המבטיח לו את תרומותיו, שבכל הבטחה שאינו עומד בה - עובר על פסוק זה, והוא הדין כאן.
15. מרדכי, ב"מ ס' תנא; אמנם בחידושי הרשב"א, ב"מ מט ע"א, ד"ה הא דמותביה, משמע שלמסקנה אין עשה זה חל אלא כשמתחילה לא חשב לעמוד בדיבורו.
16. שו"ת מהר"ם מינץ, ס' קא; וכן בספר האגודה, ב"מ פ"ד אות סו, בשם ראב"ה.
17. הרמב"ם שם, בהלכה ב הזכיר את עניין ההכרזה לגבי "מי שפרע", וכן נראה משאר הראשונים, שלא הזכירו עניין זה.
18. ב"י, יו"ד, ס' רסד; נראה שגם לדעתם לא פסלוהו לעדות. מדלא מצינו שהזכירו הדבר, ואפילו ב'מי שפרע', יש פוסקים שלא נפסל לעדות וכ"ש כאן.
19. ב"מ מט ע"א, ד"ה עוד (מובא ב'ספר המאור').
20. שו"ת 'בצל החכמה' ח"ה, ס' קנט.
21. שו"ע, חו"מ ס' שלג, סעי' א; עיין בסמ"ע לטור חו"מ, ס' שלג, ס"ק א, שכתב שבחזרת פועל יש משום 'מחוסר אמנה', ויש אחרונים שסוברים שלפועל יש דין אחר ממכר ומתנה, ואין בו 'מחוסר אמנה' רק קבלת תרעומת, ואכמ"ל.
22. לגבי משמעות המושג 'תרעומת', עי' במאמר הרב אריאל בראלי, 'מהי תרעומת', אמונת עיתן 101, עמ' 116-119; עיין גם בשו"ת 'שבט הלוי' ח"ז, ס' רלו, אות ה, ו.

1. מקור דברי ר' יוחנן

מניין למד ר' יוחנן שיש בחזרה בו מסיכום בעל פה משום 'מחוסרי אמנה'? מדברי הגמרא²³ נראה שמקור דברי ר' יוחנן הוא מהפסוק: 'הין צדק', שיהא הן שלך צדק ולאן שלך צדק. לדעת רב, פירוש הפסוק הוא שלא יהא 'אחד בפה ואחד בלב', אך אם התכוון למכור וחזר בו מכך, אין בזה איסור כלל. הרי"ף²⁴ פסק כר' יוחנן, אך הביא את הברייתא על פי הסבר אב"י, שלא יהא 'אחד בפה ואחד בלב'. הראשונים נחלקו בהסברת דברי הרי"ף:

- א. 'בעל המאור'²⁵ ו'נימוקי יוסף'²⁶ הסבירו שמקור הדין מ'הין צדק'. והביא הרי"ף את הסבר אב"י, כדי לומר שבמתנה מרובה, שאין בה 'מחוסרי אמנה', מכל מקום יש איסור של 'אחד בפה ואחד בלב'. לדעתם, אפשר שהחובה לעמוד בדיבורו היא מצוות עשה מהתורה, כמו שכתב ה'מרדכי'.
- ב. הרא"ש כתב²⁷ שמקור דברי ר' יוחנן אינו מ'הין צדק' אלא כנראה מסברא, ונראה שהאיסור הוא מדרבנן בלבד.
- ג. על פי דעת הראשונים²⁸ שהחזר בו מדיבורו עובר על דברי הפסוק 'שארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב', אפשר לומר שפסוק זה הוא מקור האיסור. לפי זה הוא איסור מדברי קבלה.

2. טעם האיסור

- יש להסתפק מהו **טעם** האיסור: האם הוא מצד הגברא, האדם המבטיח שלא ישנה את דיבורו, כדי שלא ירגיל עצמו לדבר שקר, או שהוא מצד מקבל ההבטחה, שכיוון שסמך על נותן ההבטחה, אם יחזור בו מדיבורו ייגרמו לו צער ואכזבה?
- מספק זה יש לדון אם יש דין 'מחוסר אמנה' במקרים להלן:
- א. הפרת הבטחה שנאמרה לגורם שלישי, ולא למקבל עצמו.
  - ב. הפרת הבטחה שניתנה לקטן.
  - ג. הפרת הבטחה שניתנה לגוי.
  - ד. הבטחה שניתנה, ומקבלה מת.²⁹
- אם נאמר שסיבת האיסור היא משום שהמבטיח צריך לעמוד בדיבורו ולא להרגיל עצמו לדבר שקר, גם בכל המקרים הללו - עליו לעמוד בדיבורו. אך אם נאמר שסיבת האיסור

23. ברייתא ב"מ מט ע"א, מיתיבי ר' יוסי בר' יהודה וכו'.

24. ב"מ כט ע"א-ע"ב.

25. בעל המאור לב"מ כט ע"ב, ד"ה ומה שכתב הרי"ף ז"ל.

26. נימוקי יוסף, ב"מ כט ע"ב, ד"ה שלא ידבר.

27. רא"ש, ב"מ פ"ד, ס' יב וכן משמע במלחמות ב"מ כט ע"א, וכן כתב הב"ח בס' רד.

28. ראה לעיל הערה 14.

29. ולהיפך: אם אדם מבטיח הבטחה ומת, לדעה שסיבת האיסור היא שצריך לעמוד בדיבורו - היורשים פטורים, ולדעה שסיבת האיסור היא שסמך דעת המקבל יש לומר שהיורשים חייבים. אך נראה שקשה לחייב את היורשים בדין 'מחוסרי אמנה' מכוח הבטחת אביהם, וכ"כ בהג' רעק"א על שו"ע, חו"מ, ס' רד, סעי' ח, שהיורשים פטורים.

היא משום שהמקבל סומך בדעתו על דברי הנותן, נראה שבמקרים אלו אין לחשוש. במקרה שההבטחה ניתנה לגורם שלישי, מי שאינו שומע את ההבטחה בעצמו, אינו סומך עליה כל כך. הוא הדין כאשר מקבל ההבטחה מת, שאין סמיכות דעת ליורשים. בהבטחה לקטן, אין לקטן דעת גמורה לסמוך על מה שמבטיחים לו; ובהבטחה לגוי נראה שאין לנו לחשוש לצערו. אמנם נראה שהגמרא הכריעה שעיקר הטעם הוא מצד סמיכות דעת המקבל, וזו לשון הגמרא:

אמר אבי יוחנן האומר לחבירו מתנה אני נותן לך... מותר לחזור בו אמר רב פפא ומודה רבי יוחנן במתנה מועטת דסמכא דעתיה...³⁰

וכן פסק הרמב"ם. לפי זה בכל המקרים האלו אין דין 'מחוסרי אמנה' משום שהדבר תלוי בסמיכות דעת המקבל, ובמקרים אלו אין המקבל סומך דעתו או שאין אנו חוששים לדעתו.³⁰

3. הפסקת דמים

נראה שאין דין 'מחוסרי אמנה' אלא לאחר שהצדדים סיכמו גם את סכום המכירה ואת הפרטים העיקריים של המכירה. כך מבואר ב'מאירי',³¹ שכתב: 'וגמרו מקחם ביניהם'. כך מדויק מלשון הרמב"ם (בהלכה ו), שכתב: 'ופסקו הדמים', ובהמשך (הלכה ח) שכתב את דין 'מחוסר אמנה' - מדובר באותו מקרה ש'פסקו הדמים'. וכן נראה מסברא על פי הגמרא (בבא מציעא מח ע"א), שבמתנה מועטת יש 'מחוסרי אמנה' כי המקבל סומך על הבטחת הנותן. וברור שהקונה והמוכר אינם סומכים דעתם על הדבר עד לאחר שסיכמו את פרטי המכירה, כולל המחיר.³²

4. השתנה השער (המחיר)

צריך לדון, האם יש היתר לחזור בו במקרה שהשתנה המחיר, כגון כאשר המחיר ירד והקונה רוצה לחזור בו כדי לקנות אחר כך בזול יותר, או כאשר המחיר עלה והמוכר רוצה לחזור בו כדי למכור אחר כך ביוקר? נחלקו בדבר הראשונים: רש"י כתב³³ שלדעת רב, מותר לחזור בו כאשר יש סיבה לשינוי כגון יוקר, אך בלא סיבה - אסור. לפי זה, לדעת ר' יוחנן, החולק על רב, אסור לחזור אפילו כאשר השתנה השער, וכן דייקו מדבריו הריטב"א³⁴ וה'בית יוסף'.³⁵ גם התוספות³⁶ כתבו שאסור לחזור מדבריהם אפילו כאשר התייקר השער. וכן דעת הרשב"א בחידושו,

30. אמנם שו"ת בצל החכמה שם, דייק מדברי ר' יונה שיש 'מחוסרי אמנה' בהבטחה שלא בפני המקבל, וכ"כ בשו"ע הרב, הל' מכירה ומתנה, סעי' ו', ומשמע שהוא משום שצריך לעמוד בדיבורו, ועסקו בכך כמה אחרונים ואכמ"ל.

31. ב"מ מח ע"א.

32. וכן נכתב בפתחי חושן, קניינים, ח"א, סעי' ב.

33. ב"מ מט ע"א, ד"ה שלא ידבר.

34. ריטב"א לב"מ שם, ד"ה ואידך.

35. בית יוסף, חו"מ סי' רד. אך הפנ"י בחידושו והמהר"ם שי"ף כתבו שאין לדייק מרש"י, רק נקט דוגמה מצויה.

36. תוס' ב"מ מט ע"א, ד"ה מודה.

וכתב שכך כתב הראב"ד. וכן משמע שזו מסקנת המאירי בחידושו. גם מן הרמב"ם³⁷ משמע שלא חילק בין 'השתנה המחיר' ל'לא השתנה המחיר', וכן כתב ה'מגיד משנה' בדעתו. אך דעת בעל 'המאור'³⁸ היא שאם השתנה השער, מותר לחזור, גם לדעת ר' יוחנן, ואין בכך 'מחוסרי אמנה', וכן דעת הרא"ש³⁹ וכן פסק ה'טור'⁴⁰. הסיבה שבחזרה בו מדיבורו במקרה שהשתנה המחיר אינה נחשבת 'מחוסר אמנה' היא שאם ימכור במחיר הזול שהבטיח הוא יפסיד, כי ייתן חפץ יקר ויקבל תמורה פחותה משוויו, ולכן לא חייבוהו חכמים לעמוד בדיבורו במקום הפסד. ועוד, החשיבוהו חכמים כאילו עשה תנאי, שמוכר במחיר המוסכם בתנאי שלא ישתנה המחיר. הרמ"א⁴¹ הסתפק בדבר והכריע לאסור, וזו לשונו:

אע"פ שבדברים ללא מעות יכול לחזור בו ואין צריך לקבל עליו מי שפרע, מ"מ ראוי לאדם לעמוד בדיבורו אע"פ שלא עשה שום קנין רק דברים בעלמא, וכל החוזר בו בין לוקח בין מוכר אין רוח חכמים נוחה הימנו, והני מילי בחד תרעא [שער אחד, וכגון שלא נשתנה השער] אבל בתרי תרעי אין זה ממחוסרי אמנה... וי"א דאפילו בתרי תרעי אסור לחזור ואם חזר בו יש בו משום מחוסר אמנה וכן נראה עיקר. אך ה'בית חדש'⁴² עסק בראיות הראשונים, נשאר בספק ולא הכריע למעשה. לעומתם, שו"ת 'חתם סופר'⁴³ כתב בסתמא להקל בתרי תרעי, אף שרוב הראשונים כתבו לאסור, והסביר דבריו בעל 'שבט הלוי'⁴⁴: 'מחוסר אמנה' שלא התכוון מתחילה לחזור בו, עובר רק על איסור דרבנן בחד תרעא (בשער ובמחיר אחד). בתרי תרעי יש ספק, כי נחלקו הראשונים, ובספק דרבנן יש להקל, וכן פסק 'ערוך השולחן'⁴⁵ שבתרי תרעי מותר לחזור מדיבורו, ורק ממידת חסידות לא יחזור בו.

5. שינוי מחיר גדול

עוד הוסיף בעל 'שבט הלוי' שיש להקל במקום שהשתנה השער שינוי גדול, מטעם שהוא כאונסא דלא שכיח. בשינוי קטן ונורמלי נחמיר, משום שאם היה רוצה לחזור בו היה צריך להתנות שמוכר במחיר זה, בתנאי שלא יעלה המחיר. מכל מקום, בשינוי גדול ולא צפוי אין לבוא אליו בטענה זו, משום ששינוי כזה אינו שכיח.

6. שינוי עניין

עוד כתב ה'חתם סופר' שהוא הדין אם נשתנה העניין באופן שלא היה צפוי, שמותר

37. הסמ"ע, סי' רד ס"ק יב, בדעת הרמב"ם והשו"ע.

38. ב"מ כט ע"ב, ד"ה פסק הרי"ף ז"ל.

39. ב"מ פ"ד סי' יד.

40. טור, חו"מ סי' רד.

41. רמ"א, חו"מ סי' רד סעי' יא.

42. ב"ח, חו"מ סי' רד.

43. שו"ת חתם סופר, חו"מ סי' קב.

44. שו"ת שבט הלוי ח"ד, סי' רו.

45. ערוך השולחן, חו"מ סי' רד, סעי' ח.

לחזור בו כמו בתרי תרעי. כגון אדם שעמד לקנות רכב וסיכם עם המוכר את כל הפרטים, ופתאום קיבל בירושה רכב ועתה אין לו צורך בקניין, חשוב הדבר כמו תרי תרעי, ומותר לקונה לחזור בו.

7. הציעו לו הצעה גבוהה יותר

אם לא השתנה המחיר אך הציעו למוכר סכום גבוה יותר ממה שסיכם עליו עם הקונה, האם במקרה זה מותר למוכר לחזור בו מהמכירה? לדעת הראשונים שאם השתנה השער אסור לחזור בו, כל שכן שבמקרה זה אסור לחזור בו מהמכירה. אך לדעת הראשונים שאם השתנה השער מותר לחזור בו, כדי שלא יפסיד את הרווח הנובע מעליית המחיר, יש להסתפק אם הצעת מחיר גבוהה יותר היא בבחינת הפסד. נראה שיש הבדל בין הצעת מחיר גבוהה יותר ובין מחיר שהשתנה: אם המחיר השתנה, הרי החפץ שווה עתה יותר, ואם מוכרו במחיר הנמוך שהבטיח - הוא מפסיד, ולכן מותר לו לחזור בו. אך אם השער לא השתנה, אין המוכר מפסיד כלום, אלא נמנע ממנו רווח יתר. במקרה כזה מסתבר שהמוכר חייב לעמוד בדיבורו ולא לאכזב את הקונה לאחר שסיכם עמו.⁴⁶

סיכום

א. מוכר וקונה הרוצים לעשות עסקה של מכירת רכב, כל עוד לא סיכמו את המחיר ופרטי המכירה, אין לשני הצדדים סמיכות דעת, ושניהם מותרים לחזור בהם מהעסקה לכתחילה.

ב. אם המוכר סיכם עם הקונה את פרטי המכירה וגם את המחיר, אסור להם לחזור בהם מהסכמתם, והחוזר בו מהסכמתו הוא 'מחוסר אמנה' ואין רוח חכמים נוחה ממנו. אך מכל מקום יש בידו לחזור בו, ואין בית דין יכולים לחייבו לעמוד בדיבורו.

ג. אם מחיר הרכב התייקר, לדעת רוב הפוסקים אסור למוכר לחזור בו, אך יש שהקלו בכך והתירו למוכר לחזור בו. אם הייתה עליית מחיר גדולה ולא צפויה, או שהיה שינוי עניין לא צפוי (כגון ירושת רכב לקונה), יש מקום גדול להקל.⁴⁷

ד. אם לא התייקר המחיר והמוכר מקבל הצעת מחיר גבוהה יותר, נראה לכולי עלמא שאסור לו לחזור בו.

46. וכן משמע שמסקנת דברי בנו של בעל 'שבט הלוי', בשו"ת שבט הלוי, ח"ז, סי' רלו, אות ד'. אם מציעים לו מחיר גדול ולא צפוי, יש להסתפק ע"פ סברת 'שבט הלוי' שמא זה כאונס דלא שכיח, וצ"ע.

47. אמנם מצד מידת האמת, גם למקלים לחזור ביוקר, ראוי שלא יחזור בו כלל. יתרה מזו, בשולחן ערוך הרב נכתב שירא שמים לא יחזור בו אפילו ממחשבה והחלטת הלב למכור, אפילו שלא אמר בפה, והוא, כדי לקיים 'דובר אמת בלבבו' וירגיל עצמו לעשות כל דבר שמחשבתו החליטה לטובת חברו.